Van stoel tot stad: Opkomst en ondergang van de Stichting Goed Wonen (1948-1968)

Irene Cieraad

Na de Tweede Wereldoorlog heerste er zoals overal elders in Europa ook in Nederland een grote woningnood, met name in het westen van het land. Het Duitse bombardement op Rotterdam in 1940 had de hele binnenstad weggevaagd, voor de aanleg van de Atlantik-wal waren langs de kust alle huizen afgebroken, vooral Den Haag was zwaar getroffen, en door vergisbombardementen van de Engelsen waren ook steden aan de oostgrens als Nijmegen en Venlo zwaar beschadigd geraakt. Tot slot kwamen Arnhem en Roermond sterk gehavend uit de bevrijdingsstrijd.[1] De plannen voor de herbouw van Rotterdam mogen dan al min of meer klaargelegen hebben, maar dat gold niet voor hoofdstad Amsterdam. In 1935 was er weliswaar al een begin gemaakt met de uitvoering van het Algemeen Uitbreidings Plan (AUP) van Cor van Eesteren, maar met het bouwrijp maken van de grond ten westen van de stad moest na de oorlog nog begonnen worden.[2] Bovendien kwam door een tekort aan bouwmaterialen de woningbouw traag op gang. Pas in 1952 werd in Amsterdam de eerste nieuwbouwwoning opgeleverd.

Om na de oorlog de vele trouwlustigen tegemoet te komen, werd een noodverordening afgekondigd die bepaalde dat de bestaande woningvoorraad gedeeld moest worden. Ruim-behuisden, maar vooral oudere alleenstaanden werden verplicht hun woning te delen met een jong echtpaar dat tenminste de beschikking moest krijgen over één kamer. Vanzelfsprekend diende ook het gebruik van keuken en sanitair gedeeld te worden. Die situatie van gedwongen inwoning betekende voor jonggehuwden dat er geschipperd moest worden met de ruimte. Als er al meubels aangeschaft konden worden, dan leek het verstandig geen volumineuze meubels te kiezen. Temeer daar de situatie van inwoning wel enige jaren kon duren en er ook ruimte moest zijn voor gezinsuitbreiding.[3]

1
Marlies Hummelen (red.), *De weg van de Wederopbouw: Van Rhenen tot Arnhem, het bouwen en de tijdgeest* (Arnhem: Uitgeverij Boekschap, 2016).

2
Helma Hellinga et al., *Algemeen Uitbreidingsplan Amsterdam 50 jaar: 1935-1985* (Amsterdamse Raad voor Stedebouw, 1985).

3
Mijn ouders verloren na vijf jaar inwoning de hoop op een huis in Amsterdam en zijn met twee kleine kinderen naar het noorden van het land verhuisd, waar mijn vader bij zijn baan als leraar ook meteen een huis kreeg. Voor een fotobeeld van een inwoonsituatie: Irene Cieraad, 'Amsterdam binnenstebuiten; 100 jaar interieur in het familiefotoalbum', *Ons Amsterdam* 51/1 (1999), 34-55, specifiek 50-51.

From Chair to City: The Rise and Fall of the Stichting Goed Wonen (1948-1968)

Irene Cieraad

The Netherlands, like the rest of Europe, faced a severe housing shortage after the Second World War, particularly in the western part of the country. The German bombing of Rotterdam in 1940 had destroyed the entire city centre and to make way for the Atlantic Wall, all of the houses along the Dutch coast had been demolished, with The Hague especially badly damaged. Errors in English bombing raids also heavily damaged eastern border cities such as Nijmegen and Venlo; Arnhem and Roermond also emerged heavily scarred from the liberation battles.[1] While plans for the reconstruction of Rotterdam were already in place, this was not the case for Amsterdam, the capital. Although Cor van Eesteren had begun executing the Algemeen Uitbreidings Plan (AUP, General Expansion Plan) in 1935, preparations for developing the land to the west of the city did not begin until after the war.[2] Moreover, due to a shortage of building materials, the construction of new homes progressed slowly. It was not until 1952 that the first newly built dwelling in Amsterdam was completed.

To accommodate the many couples eager to marry after the war, an emergency ordinance was issued stipulating that the existing housing stock had to be shared. Those with spacious homes, particularly older people living alone, were required to share their dwelling with a young married couple, who were to be provided with at least one room. Naturally, the use of the kitchen and sanitary facilities also had to be shared. This situation of enforced cohabitation meant that newlyweds had to compromise on space. If they could afford to buy furniture at all, it made sense to avoid bulky items. This was all the more important because such a living arrangement could last for several years and couples also needed space for potential family growth.[3]

1
Marlies Hummelen (ed.), *De weg van de Wederopbouw: Van Rhenen tot Arnhem, het bouwen en de tijdgeest* (Arnhem: Uitgeverij Boekschap, 2016).

2
Helma Hellinga et al, *Algemeen Uitbreidingsplan Amsterdam 50 jaar: 1935-1985* (Amsterdam: Amsterdam Amsterdamse Raad voor Stedebouw, 1985).

3
After five years of cohabitation, my parents lost hope of obtaining a house in Amsterdam and moved, with two small children, to the north of the country, where my father, along with his position as a teacher, was immediately allocated a house. For a photographic representation of a cohabitation situation: Irene Cieraad, 'Amsterdam binnenstebuiten; 100 jaar interieur in het familiefotoalbum', *Ons Amsterdam* 51/1 (1999), 34-55, in particular 50-51.

Na de oorlog leken de geesten en omstandigheden eindelijk rijp voor de missie die ruim voor de oorlog begonnen was, namelijk het propageren van een doelmatige woninginrichting waar geen plek was voor volumineuze meubels in neostijlen.[4] Tijdens de oorlog hadden architecten, stedenbouwkundigen, volkshuisvesters, vormgevers en binnenhuisarchitecten allerlei plannen en ideeën ontwikkeld. Zo schreef Arnold (Nol) Bueno de Mesquita, de latere initiatiefnemer van de Stichting Goed Wonen, tijdens zijn onderduik 'De sociale functie van den binnenhuisarchitect na den oorlog', waarin hij stelde dat het droevig gesteld was met de meubelsmaak van de massa en er een kloof was tussen ontwerpers en consumenten.[5] Al tijdens de oorlog verscheen op basis van een enquête onder een honderdtal architecten de nota 'Richtlijnen voor de woningarchitectuur' die uitmondde in het 'Architecten-Programma voor woningbouw 1944'.

Na de bevrijding bruiste het van de initiatieven op het terrein van de doelmatige wooninrichting en werd de ene na de andere stichting opgericht. Johan Niegeman die als architect en binnenhuisarchitect zijn sporen ruimschoots verdiend had, richtte meteen in september 1945 de Stichting Nieuwe Wooncultuur op, met als doel 'Ons volk bij wederinrichting en vernieuwing der woningen behulpzaam te zijn'.[6] Verder werd de Stichting Bouw opgericht die met het gelijknamige tijdschrift informatie wilde verschaffen over architectuur en stedenbouw.[7] Een jaar later verscheen in boekvorm het plan dat de Rotterdamse directeur van de Dienst Volkshuisvesting ir. A. Bos samen met allerlei deskundigen had uitgewerkt.[8] Het plan van de Groep-Bos was vooral politiek-

4
Bijvoorbeeld: Paul Bromberg, *Practische woninginrichting; een handleiding voor ieder* (Amsterdam: Kosmos, 1933). Zie ook: Irene Cieraad, 'Milk bottles and model homes: strategies of the Dutch Association for Correct Living (1946-1968)', *The Journal of Architecture* 9/4 (2004), 431-443, specifiek 436-439.

5
Vanwege zijn joodse achtergrond moest hij onderduiken om aan de razzia's van de Duitse bezetter te ontkomen. Tijdens zijn onderduikperiode had hij veelvuldig contact met Johan Niegeman die hem op zijn onderduikadres, een Amsterdams zolderkamertje, kwam bezoeken. Veel van Bueno de Mesquita's ideeën over een min of meer staatsgeleide economie had hij van de communistische Niegeman. 'Arnold Bueno de Mesquita: de sociale binnenhuisarchitect' in: Yvonne Brentjens, *V=Vorm: Nederlandse vormgeving 1940-1945* (Rotterdam: NAI/010Uitgevers, 2015), 188-193.

6
Niegeman's vooroorlogse carrière was bijzonder. In de jaren 1928 en 1929 was hij als docent verbonden aan het Bauhaus in Dessau en daar ontmoette hij de Nederlandse architect Mart Stam die hij in 1932 weer tegen zou komen als collega-architect bij de bouw van de nieuwe industriestad Magnitogorsk in Siberië. Ondanks de socialistische idealen van beide architecten waren de omstandigheden bij de bouw zo abominabel dat Stam het al snel voor gezien hield, maar Niegeman en zijn gezin hielden het in een houten barakje vol tot 1937. Beide architecten keerden terug naar Nederland en in opdracht van Willem Sandberg werkten ze in 1938 weer samen aan de inrichting van de tentoonstelling van abstracte kunst in het Amsterdamse Stedelijk Museum. In 1939 wordt Niegeman door Mart Stam, die inmiddels directeur is van het Instituut voor Kunstnijverheidsonderwijs, aangesteld als hoofddocent van de afdeling Binnenhuisarchitectuur en in die hoedanigheid ontmoette hij mede-docent Arnold Bueno de Mesquita. In datzelfde jaar ontwierp Niegeman in opdracht van Sandberg de tentoonstelling 'In Holland staat een huis' die in 1940 had zullen openen met moderne interieurontwerpen, maar door de Duitse bezetting pas een jaar later opende met een retrospectief van historische interieurs. Cor de Wit, *Johan Niegeman 1902-1977: Bauhaus, Soviet Unie, Amsterdam* (Amsterdam: Van Gennep/ Stichting Architectuur Museum, 1979).

7
Wies van Moorsel, *Contact en controle: over het vrouwbeeld van de stichting goed wonen* (Amsterdam: SUA, 1992), 26-27.

8
A. Bos, *De stad der toekomst de toekomst der stad. Een stedebouwkundige en sociaal-culturele studie over de groeiende stadsgemeenschap* (Rotterdam: A. Voorhoeve Uitgever, 1946).

After the war, the conditions and attitudes were finally right for a mission that had begun well before the war: the promotion of efficient home furnishing and the rejection of voluminous furniture in neo-styles.[4] During the war, architects, urban designers, housing specialists and interior architects had developed all sorts of plans and ideas. Arnold (Nol) Bueno de Mesquita, for example, who would later establish the Stichting Goed Wonen (Foundation for Correct Living), wrote 'De sociale functie van den binnenhuisarchitect na den oorlog' (The social function of the interior architect) while in hiding. In this text, he argued that the public's taste in furniture was deplorable and that there was a gap between designers and consumers.[5] A war-time survey of a hundred architects resulted in a memorandum entitled 'Richtlijnen voor de woningarchitectuur' (Guidelines for housing architecture), which culminated in the 'Architecten-Programma voor woningbouw 1944' (Architects' programme for housing construction 1944).

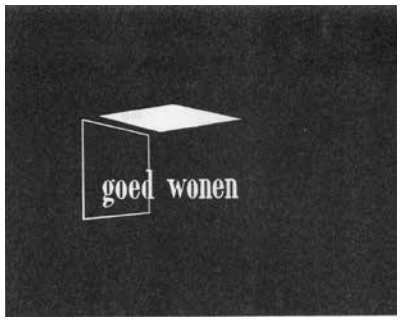
After the liberation, a wave of initiatives in the field of efficient home furnishing emerged and foundation after foundation was established. In September 1945, Johan Niegeman, already renowned as an architect and interior designer, founded the Stichting Nieuwe Wooncultuur (New Living Culture Foundation) with the aim of 'assisting our people in the refurnishing and renewal of dwellings'.[6] In addition, the Stichting Bouw (Building Foundation) was established, which aimed, through its eponymous journal, to provide information on architecture and urban design.[7] A year later, a plan

4
For example: Paul Bromberg, *Practische woninginrichting; een handleiding voor ieder* (Amsterdam: Kosmos, 1933). See also: Irene Cieraad, 'Milk Bottles and Model Homes: Strategies of the Dutch Association for Correct Living (1946-1968)', *The Journal of Architecture* 9/4 (2004), 431-443, in particular 436-439.

5
Due to his Jewish background, he was forced to go into hiding to escape the German occupier's raids. During his time in hiding, he was in regular contact with Johan Niegeman, who visited him at his hiding place, a small attic room in Amsterdam. Many of Bueno de Mesquita's ideas regarding a more or less state-controlled economy originated with communist Niegeman. 'Arnold Bueno de Mesquita: de sociale binnenhuisarchitect', in: Yvonne Brentjens, *V = Vorm: Nederlandse vormgeving 1940-1945* (Rotterdam: NAI/010 Publishers, 2015), 188-193.

6
Niegeman's pre-war career was remarkable. In 1928 and 1929, he was a lecturer at the Bauhaus in Dessau, where he met the Dutch architect Mart Stam, whom he would encounter again in 1932 as a fellow architect on the construction of the new industrial city of Magnitogorsk in Siberia. Despite the socialist ideals of both architects, the conditions on site were so abominable that Stam quickly abandoned the project, whereas Niegeman and his family persevered in a wooden barracks until 1937. Both architects returned to the Netherlands and, on commission from Willem Sandberg, collaborated again in 1938 on an exhibition design for abstract art at the Stedelijk Museum in Amsterdam. In 1939, Niegeman was appointed by Mart Stam – by then director of the Instituut voor Kunstnijverheidsonderwijs (Institute for Applied Arts Education) – as senior lecturer of the Interior Architecture department, in which capacity he met fellow lecturer Arnold Bueno de Mesquita. That same year, Niegeman, again commissioned by Sandberg, designed the exhibition 'In Holland staat een huis' ('There is a House in Holland'), which had been intended to open in 1940 with modern interior designs but, due to the German occupation, opened only a year later with a retrospective of historical interiors. Cor de Wit, *Johan Niegeman 1902-1977: Bauhaus, Soviet Union, Amsterdam* (Amsterdam: Van Gennep/Stichting Architectuur Museum, 1979).

7
Wies van Moorsel, *Contact en controle: over het vrouwbeeld van de stichting goed wonen* (Amsterdam: SUA, 1992), 26-27.

Good Wonen's hallmark and logo/ Het keurmerk en logo van Goed Wonen

filosofisch van aard en bood weinig concreets voor de woninginrichting. Dat gat werd in Rotterdam ruimschoots gevuld door de oprichting van het invloedrijke Bouwcentrum, dat voorlichting en praktische adviezen gaf.[9]

Stichting Goed Wonen

In het plan van de Amsterdamse binnenhuisarchitect Nol Bueno de Mesquita ging het heel concreet over de woninginrichting, die alleen verbeterd kon worden als fabrikanten, ontwerpers, distribuanten en consumenten samenwerkten. De rol van architecten, zelfs die van binnenhuisarchitecten, was aanvankelijk onduidelijk. In de statuten van de in 1946 opgerichte Stichting Goed Wonen ging het om de 'productie en distributie van gebruiksvoorwerpen voor woninginrichting, welke beantwoorden aan bepaalde technische, aesthetische en sociale eisen; het zo mogelijk in samenwerking met de overheid uitgeven van een keurmerk (...); het uitgeven van een tijdschrift, het instellen van adviesbureaux; het houden van tentoonstellingen (...)'.[10]

Hoewel er in de statuten niet gerept werd over woningbouw, wist Bueno de Mesquita toch de architecten J.H van den Broek, en ook Johan Niegeman te strikken als medebestuursleden. Niegeman sloot zich met zijn Stichting Nieuwe Wooncultuur aan bij Goed Wonen. Ook de SDAP-politicus en volkshuisvester Jan Bommer die zich voor de oorlog al had beziggehouden met praktische woninginrichting voor arbeiders, was van de partij.[11] Op aanraden van Bommer werd er ook een vertegenwoordigster van de toentertijd invloedrijke Nederlandse Vereniging van Huisvrouwen bij de Stichting betrokken, en dat werd Bea Wijers-Nort. Zij was lang de enige vrouw in het bestuur. Samen met architect Van den Broek werd zij geacht de consumentenbelangen te behartigen.[12] Namens de ontwerpers 'werkzaam in de industrie' werd W.H. Gispen bestuurslid en namens de ongebonden kunstenaars namen Willem Sandberg, sinds 1945 directeur van het Stedelijk Museum in Amsterdam, en architect Mart Stam, directeur van de kunstnijverheidsschool (de latere Rietveld Academie) zitting in het bestuur.[13] De laatste twee kwamen uit het netwerk van Niegeman. Zelf vertegenwoordigde Nol Bueno de Mesquita de distribuanten, of beter gezegd:

9
Ook het Bouwcentrum kwam weer voort uit Ratiobouw dat al in 1944 was opgericht.

10
Van Moorsel, *Contact en controle*, op. cit (noot 7), 76-77.

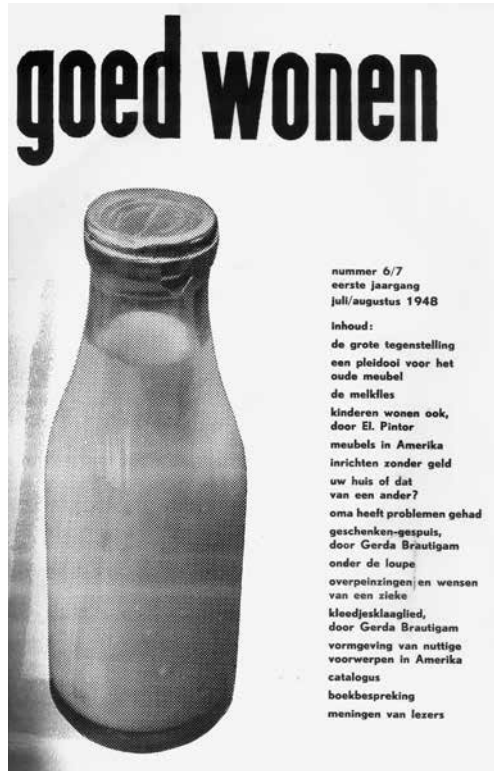
11
J.B. Bommer, 'Rapport van de studiecommissie voor practische woninginrichting', *Tijdschrift voor volkshuisvesting en stedebouw* 10 (1929), 216-217.

12
Van den Broek werd in datzelfde jaar benoemd tot hoogleraar Bouwkunde aan de Technische Hogeschool (latere TU) Delft.

13
Willem Sandberg had wat met interieur. Als conservator van het Stedelijk Museum had hij in 1939 Niegeman de opdracht gegeven de tentoonstelling 'In Holland staat een huis' vorm te geven. Die tentoonstelling had in 1940 zullen openen met moderne interieurontwerpen, maar werd door de Duitse bezetting pas een jaar later geopend met een retrospectief van historische interieurs. Sandberg was er niet trots op, mede omdat halverwege de toegang tot musea voor joden verboden werd (zie: Brentjens, *V=Vorm*, op. cit. (noot 5), 299-302). In 1954 organiseerde hij samen met Goed Wonen de revolutionaire educatieve tentoonstelling 'Wonen en wonen', waarvoor hij van het museum een laagdrempelige meubelshowroom maakte. Het publiek kon buiten op een verhoogde balustrade langs de gevel van het museum door de ramen moderne interieurs bewonderen (zie: Irene Cieraad, 'IKEA and the Dutch domestic landscape', *Delft Architectural Studies on Housing/ Interiors on Display* (Rotterdam: NAI/010 Publishers, 2014), 62-75.

Goed Wonen's first model home was in Hengelo in 1948, in an existing construction with traditional living room and suite/ De eerste modelwoning van Goed Wonen was in Hengelo in 1948 in bestaande bouw met traditionele woonkamer en suite

The milk bottle served as an instructional tool for sleek interior design/ De melkfles diende als instructiemiddel voor strakke vormgeving in het interieur

Initially, chair designs were extensively reviewed. For instance, Wim den Boon's design was criticised while editorial board member Hein Salomonson's so-called farmer's chair was praised/ Aanvankelijk werden stoelontwerpen uitvoerig gerecenseerd. Zo werd het ontwerp van Wim den Boon bekritiseerd maar de zogenaamde boerenstoel van redactielid Hein Salomonson juist geroemd

de detailhandel op het gebied van woninginrichting. Van zijn vader had hij na de oorlog zijn bureau voor binnenhuisarchitectuur aan de Nieuwe Herengracht in Amsterdam overgenomen, dat was geen reguliere winkel in woninginrichting.

Het tijdschrift *Goed Wonen*

Zoals in de statuten aangegeven, moest er behalve een adviesbureau ook een tijdschrift komen. In 1948 was het zover. In Amsterdam opende het adviesbureau annex toonzaal de deuren en het eerste nummer van het tijdschrift rolde van de persen.[14] De redactie bestond uit Bé Niegeman-Brandt, de vrouw van Johan Niegeman, die binnenhuisarchitect was evenals redactielid Paul Bromberg, die overigens tijdens de oorlog in de Verenigde Staten de prefabricagebouw bestudeerd had. Op verzoek van de Nederlandse regering publiceerde hij zijn bevindingen, in de hoop dat daarmee de woningbouw versneld zou kunnen worden.[15] Paul Bromberg's betrokkenheid bij de redactie was kortstondig door zijn plotselinge overlijden in 1949.[16] Evenals Mart Stam was redactielid Hein Salomonson naast architect ook meubelontwerper.[17]

14
Aanvankelijk was de toonzaal gevestigd aan het Rokin, later verhuisde die naar de Leidsestraat.

15
Paul Bromberg, *Doelmatig bouwen en wonen* (New York: Querido, 1945).

16
In 1951 namen de architecten Charles Karsten en Jan Rietveld zijn plaats in.

17
Hein Salomonson ontwierp in 1940 meubels voor Metz & Co. Tijdens de oorlog richtte hij nog een joodse kunstnijverheidsschool op om uitgesloten joodse studenten en docenten een plek te geven, maar dat was helaas van korte duur. Tijdens de onderduik werkte hij aan architectuurmodellen (zie: Brentjens, *V=Vorm*, op. cit. (noot 5), 339-343).

Co-editor W.H. Gispen regularly advertised in the magazine/ Mede redactielid W.H. Gispen adverteerde regelmatig in het tijdschrift

by Rotterdam Public Housing Department director Ir. A. Bos and various experts was published in book form.[8] The plan by the Bos Group was primarily political-philosophical in nature and offered little in the way of concrete proposals for interior design. In Rotterdam, this gap was more than filled by the establishment of the influential Bouwcentrum (Building Centre), which provided information and practical advice.[9]

Stichting Goed Wonen

The plan developed by the Amsterdam-based interior architect Nol Bueno de Mesquita focused specifically on the furnishing of the dwelling. This could only be improved if manufacturers, designers, distributors and consumers worked together. The role of architects – interior architects included – was initially unclear. The statutes of Stichting Goed Wonen, established in 1946, referred to the 'production and distribution of objects for interior furnishing that meet certain technical, aesthetic and social standards; the issuance of a quality mark, where possible in collaboration with the government . . . ;

8
A. Bos, *De stad der toekomst de toekomst der stad. Een stedebouwkundige en sociaal-culturele studie over de groeiende stadsgemeenschap* (Rotterdam: A. Voorhoeve Uitgever, 1946).

9
The Bouwcentrum in turn originated from Ratiobouw, which had been established as early as 1944.

The range of traditional and modern armchairs that the respondents in Zeldenrust's survey could choose from/ De reeks traditionele en moderne fauteuils waaruit de respondenten in Zeldenrust's onderzoek konden kiezen

Exterior of the portico apartment building by architect Allert Warners, nicknamed 'the Paint Box'/
Exterieur van de portiekflat van architect Allert Warners, met de bijnaam 'de Verfdoos'

the publication of a journal; the establishment of advisory bodies and the organisation of exhibitions . . . .'[10]

Although the statutes made no mention of housing construction, Bueno de Mesquita nevertheless succeeded in recruiting architects J.H. van den Broek and Johan Niegeman as fellow board members. Niegeman and his Stichting Nieuwe Wooncultuur joined Goed Wonen, as did SDAP politician and housing reformer Jan Bommer, who had already been involved in practical home furnishing for workers prior to the war.[11] At Bommer's recommendation, Bea Wijers-Nort, a representative of the influential Nederlandse Vereniging van Huisvrouwen (Dutch Homemakers' Association), was also invited to join. She remained the only woman on the board for a long time. Alongside architect Van den Broek, she was expected to represent consumer interests.[12] W.H. Gispen, representing designers 'active in industry', also joined the board, as did Willem Sandberg, director of the Stedelijk Museum in Amsterdam since 1945, representing the independent artists, along with architect Mart Stam, director of the city's applied arts school (which later became the Rietveld Academy).[13] The latter two came from Niegeman's network. Nol Bueno de Mesquita himself represented the distributors, or rather the interior furnishing retail trade. After the war, he had taken over his father's interior architecture office on Nieuwe Herengracht in Amsterdam, which was not actually a conventional furnishing shop.

Goed Wonen Journal

As indicated in the statutes, there was to be a journal as well as an advisory office. In 1948, this became a reality. In Amsterdam, the advisory office-cum-showroom opened its doors and the first issue of the journal rolled off the press.[14] The editorial team consisted of Bé Niegeman-Brandt, the wife of Johan Niegeman, who was herself an interior architect, as was fellow editor Paul Bromberg, who had studied prefabricated construction in the United States during the war. He published his findings at the request of the Dutch

10
Van Moorsel, *Contact en controle*, op. cit. (note 7), 76-77.

11
J.B. Bommer, 'Rapport van de studiecommissie voor practische woninginrichting', *Tijdschrift voor volkshuisvesting en stedebouw* 10 (1929), 216-217.

12
In that same year, Van den Broek was appointed Professor of Architecture at the Technical College (later University of Technology) Delft.

13
Willem Sandberg had a particular affinity with interiors. As curator of the Stedelijk Museum, he commissioned Niegeman in 1939 to design the exhibition 'In Holland staat een huis'. This exhibition had been intended to open in 1940 with modern interior designs but, due to the German occupation, opened only a year later with a retrospective of historical interiors. Sandberg was not proud of this, partly because midway through, Jews were barred from accessing museums (see: Brentjens, *V = Vorm*, op. cit. (note 5), 299-302). In 1954, he organised, together with Goed Wonen, the revolutionary educational exhibition 'Wonen en wonen', transforming the museum into an accessible furniture showroom. The public could admire modern interiors through the windows while walking along an elevated gallery on the museum's façade (see: Irene Cieraad, 'IKEA and the Dutch Domestic Landscape', *Delft Architectural Studies on Housing / Interiors on Display* (Rotterdam: NAI/010 Publishers, 2014), 62-75).

14
Initially, the showroom was located on Rokin; it later moved to Leidsestraat.

Uit het bestuur namen Bea Wijers-Nort, Willem Gispen en Nol Bueno de Mesquita zitting in de redactie.[18] Bueno de Mesquita zou tot het eind in de redactie blijven; het was zijn geesteskind. Hij had een enorme drive om 'de massa op te voeden', zoals hij het noemde, en tot het moderne meubel te bekeren.

Het probleem was alleen dat door de materiaalschaarste er geen moderne meubels te koop waren en zeker geen stalen buismeubelen, want de meubelfabrieken waren leeggeroofd. De eerste opdracht die de stichting zich stelde was dan ook om zelf moderne meubels op de markt te brengen die van lokale houtsoorten en materialen gemaakt waren en ontworpen waren door de bestuursleden Mart Stam en Hein Salomonson. Dat resulteerde in ambachtelijk gemaakte houten en rotanmeubels. De stoelontwerpen van Mart Stam waren frêle houten frames met biezen zittingen. Hein Salomonson ontwierp een moderne variant van de boerenstoel. Deze meubels werden verkocht in de winkels van de bij de stichting aangesloten distribuanten. Met de meubels ontworpen door Mart Stam en de rotanstoelen naar ontwerp van Ida Falkenberg-Liefrinck werden in 1948 de eerste modelwoningen van Goed Wonen in Hengelo gemeubileerd. Het zelf uitbrengen van meubels werd gestaakt toen er in de jaren 1950 voldoende alternatieven op de markt kwamen.[19]

Het verantwoord vormgegeven meubel, met bijzondere aandacht voor de stoel, kreeg in de eerste jaargangen alle aandacht. Jonggehuwden konden in hun krappe kamertjes beginnen met de aanschaf van een enkele goed vormgegeven, functionele leunstoel die mits spaarzaam gestoffeerd, visueel weinig ruimte in zou nemen. Met opvoedkundige artikelen over goede en foute vormgeving probeerde de redactie de lezers te instrueren. De melkfles was zo'n instructiemiddel, daarmee kon getoetst worden of een bestaand interieur voldeed aan de eisen van goede, strakke vormgeving. In 1948 stond de melkfles pontificaal op de cover van het juli-nummer.[20] Er kwam ook een eigen Goed Wonen-meubelkeurmerk dat in goedgekeurde meubels gebrand werd.[21] Achterin het tijdschrift werden lijsten gepubliceerd met de namen en adressen van leveranciers die het door Goed Wonen goedgekeurde meubilair verkochten. Ook Gispen adverteerde in het tijdschrift met het stalen buismeubilair.

Al snel werd duidelijk dat dit goedgekeurde meubilair niet erg populair was onder 'de massa', want het werd niet massaal aangeschaft.

18
Willem Gispen publiceerde in 1948 ook het boek *Schoonheid van industriële producten* waarin hij pleitte voor de inbreng van kunstenaars in de industriële vormgeving. In 1949 trok hij zich terug uit het bedrijf Gispen en begon in 1953 een nieuw bedrijf Kembo voor de productie van lampen en meubels die weinig meer lijken op de chromen buismeubelen waar Gispen zo befaamd om was. Zie: André Koch, *W.H. Gispen, Serieproducten 1923-1960* (Rotterdam: Uitgeverij de Hef, 2005), 209-210.

19
Ellinoor Bergvelt en Hadewych Martens, 'Wonen als werken: Naoorlogse wederopbouw en Goed Wonen', in: Ellinoor Bergvelt, Frans van Burkom en Karin Gaillard (red.), *Van Neo-Renaissance tot Postmodernisme: Honderdvijftentwintig jaar Nederlandse interieurs* (Rotterdam: Uitgeverij 010, 1996), 260-283, specifiek 267-271.

20
Cieraad, 'Milk bottles and model homes', op. cit. (noot 4), 431-443.

21
Bijvoorbeeld 'Nieuwe keurmerk meubelen', *Goed Wonen* 5/5 (1952), 68-71.

government, in the hope that housing construction could thereby be accelerated.[15] Paul Bromberg's involvement in the editorial team was short-lived due to his sudden death in 1949.[16] Like Mart Stam, editorial team member Hein Salomonson was both an architect and furniture designer.[17] Board members Bea Wijers-Nort, Willem Gispen and Nol Bueno de Mesquita also served on the editorial team.[18] Bueno de Mesquita would remain a member until the end; the journal was his brainchild. He had a strong drive to 'educate the masses', as he put it, and to convert them to modern furniture.

However, the problem was that due to material shortages, modern furniture was simply not available, certainly not tubular steel furniture; furniture factories had been looted. The first task Stichting Goed Wonen set itself, therefore, was to introduce modern furniture to the market. This furniture was made from locally sourced

15
Paul Bromberg, *Doelmatig bouwen en wonen* (New York: Querido, 1945).

16
In 1951, the architects Charles Karsten and Jan Rietveld took his place.

17
In 1940, Hein Salomonson was designing furniture for Metz & Co. During the war, he founded a Jewish arts and crafts school to provide a space for Jewish students and teachers who had been excluded, though unfortunately this was short-lived. While in hiding, he worked on architecture models (see: Brentjens, *V = Vorm*, op. cit. (note 5), 339-343).

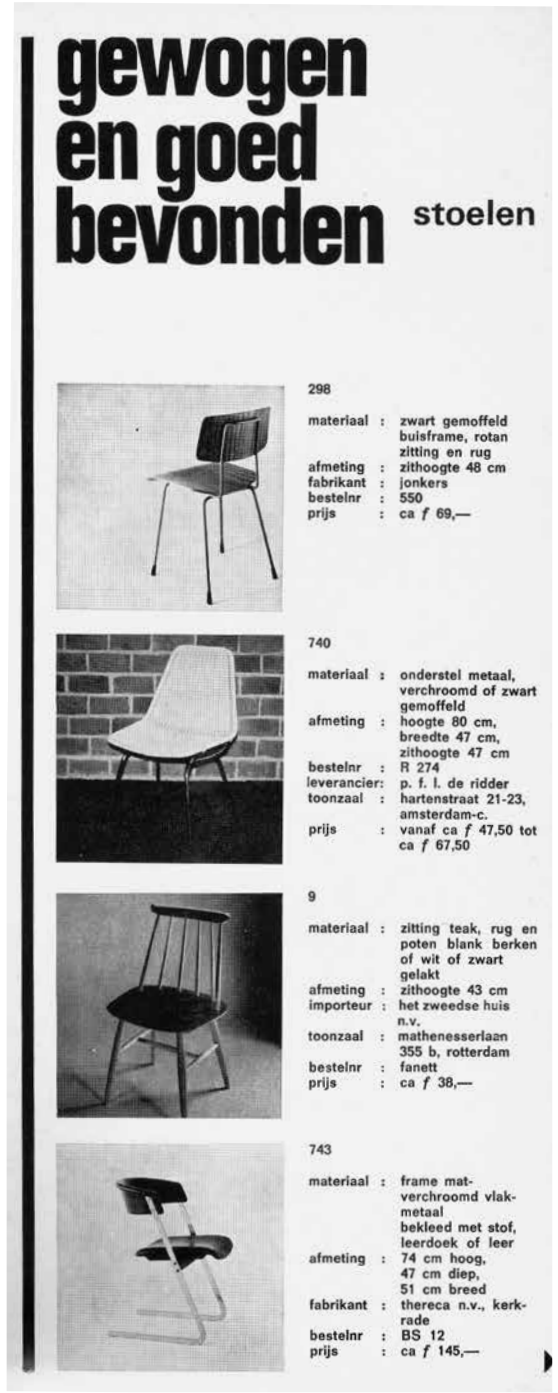
18
In 1948, Willem Gispen also published the book *Schoonheid van industriële producten*, in which he argued for the involvement of artists in industrial design. In 1949, he withdrew from the Gispen company and, in 1953, he founded a new company, Kembo, to produce lamps and furniture that bore little resemblance to the chrome tubular furniture for which Gispen had become so renowned. See: André Koch, *W.H. Gispen, Serieproducten 1923-1960* (Rotterdam: Uitgeverij de Hef, 2005), 209-210.

Model house (1956) furnished by Coen de Vries showing a fictional family in living room with balcony/ Modelwoning (1956) ingericht door Coen de Vries met figurerende familie in woonkamer met balkon

Niegeman's book cover shows a young couple experimenting with furniture placement in a model/ Niegeman's boekomslag toont een jong stel dat met een maquette experimenteert met de plaatsing van meubels

The regular column 'Weighed and approved'/ De vaste rubriek 'Gewogen en goed bevonden'

Advertisement for Swedish brand String's wall unit/ Reclame voor het wandmeubel van het Zweedse merk String

wood and materials and designed by board members Mart Stam and Hein Salomonson. The result was handcrafted wooden and rattan furniture. Mart Stam's chair designs featured delicate wooden frames and rush seats. Hein Salomonson designed a modern version of the traditional farmhouse chair. These items were sold in the shops of distributors affiliated with the Stichting Goed Wonen. The first model homes of Goed Wonen in Hengelo were furnished in 1948 with chairs by Mart Stam and rattan chairs designed by Ida Falkenberg-Liefrinck. The self-production of furniture was discontinued in the 1950s when sufficient alternatives became available on the market.[19]

The early volumes of the journal focused on responsibly designed furniture, paying particular attention to chairs. Newlyweds could start furnishing their small rooms with a single correctly designed, functional armchair that, if modestly upholstered, would not dominate the room visually. Through didactic articles on correct and incorrect design, the editorial team sought to educate readers. Instructional tools included the milk bottle, which was used to assess whether an interior met the criteria of correct, clean design. In 1948, the milk bottle appeared prominently on the cover of the journal's July issue.[20] The Sichting also introduced a Goed Wonen quality mark and had it branded onto furniture that met its standards.[21] The final pages of the journal listed suppliers selling Goed Wonen-approved furniture. Gispen also advertised his tubular steel furniture in the journal.

It soon became apparent that the approved furniture was not very popular among 'the masses', as it was not widely purchased. A satirical poem appeared in the national press mocking the mission of Goed Wonen.[22] Christian furniture makers also voiced their opposition, believing that the furniture promoted by Goed Wonen was too socialist and that Christians ought to develop their own style.[23] PvdA politician and board member Jan Bommer believed that the higher price of the approved furniture, compared with the

19
Ellinoor Bergvelt and Hadewych Martens, 'Wonen als werken: Naoorlogse wederopbouw en Goed Wonen', in: Ellinoor Bergvelt, Frans van Burkom and Karin Gaillard (eds.), *Van Neo-Renaissance tot Postmodernisme: Honderdvijfentwintig jaar Nederlandse interieurs* (Rotterdam: Uitgeverij 010, 1996), 260-283, in particular 267-271.

20
Cieraad, 'Milk Bottles and Model Homes', op. cit. (note 4), 431-443.

21
For example, 'Nieuwe keurmerk meubelen', *Goed Wonen* 5/5 (1952), 68-71.

22
Joost, 'Rey van Balpooten. In d'eendrachtige Strydt tegen d'Heeren Binnenfitters, die ons 't nieue Meubel trachten aen te schmeeren (...)', *De Groene* 8-9 (1951). The editorial team of Goed Wonen reproduced this satirical verse without commentary, but with small illustrations of a man and a woman with ball-and-claws for hands and feet, *Goed Wonen* 4/10 (1951), 148. Ball-and-clawfoot furniture was the popular term for furniture designed in a style that dated back to the seventeenth century, the so-called Old Dutch style. Due to its flame-patterned varnish, it was also known as Old Finish. See: Irene Cieraad, 'De gestoffeerde illusie: de ontwikkeling van het twintigste-eeuwse woninginterieur', in: Jaap Huisman et al., *Honderd jaar wonen in Nederland 1900-2000* (Rotterdam: Uitgeverij 010, 2000), 45-107, in particular 54-61.

23
'Studieconferentie chr. meubelmakers: Chr. levensopvatting vraagt een eigen stijl', *Trouw* 24 January 1952. This provoked a strong response from *Trouw* readers, who argued that the simplicity and honest use of materials advocated by Goed Wonen could surely not be considered un-Christian: 'Naar mijn bescheiden mening', *Trouw*, 16 February 1952.

In de landelijke pers verscheen een schimpdicht waarin de missie van Goed Wonen belachelijk werd gemaakt.[22] Ook de christelijke meubelmakers roerden zich, want die meenden dat het door Goed Wonen gepropageerde meubel te socialistisch was, en dat christenen een eigen stijl moesten ontwikkelen.[23] De Partij van de Arbeid politicus en bestuurslid Jan Bommer dacht weer dat de hogere prijs van het goedgekeurde meubilair in vergelijking met het populaire, maar 'foute' balpoot-meubilair een beletsel voor arbeiders was. Of nu de prijs, of juist de smaak van de massa het beletsel was in de aanschaf van het goedgekeurde meubilair, werd het onderwerp van een heus onderzoek, waar sociaal-psychologe Mary Zeldenrust in 1956 op promoveerde.[24] Haar conclusie was teleurstellend, want het bleek niet de hogere prijs te zijn, maar het feit dat arbeiders het balpoot-meubilair gewoon mooier vonden. Alleen de culturele elite van onderwijzers vond het goedgekeurde meubilair mooier, maar de prijs een beletsel.

Modelwoningen in de volkshuisvesting

Voor de redactie vormde de conclusie een aansporing om de boodschap van Goed Wonen beter onder de aandacht van het grote publiek te brengen. De modelwoning leek daarvoor het meest geëigende instrument, maar daarvoor was wel nieuwbouw nodig. In het 'Architecten-Programma voor woningbouw 1944' was het allemaal zo mooi bedacht, maar in de praktijk en tot frustratie van de architecten werden hun aanbevelingen tot het minimale teruggebracht.[25] Goed Wonen kon pas in 1950 haar eerste modelwoning inrichten in het Friese stadje Drachten en niet in één van de door woningnood geteisterde grote steden, waar het allemaal een stuk trager ging dan in de regio. De tweede modelwoning was weliswaar in Den Haag, maar daarna volgden in de periode nog vier modelwoningen in provinciestadjes, voordat Amsterdam in 1955 aan de beurt kwam.[26]

22
Joost, 'Rey van Balpooten. In d'eendrachtige Strydt tegen d'Heeren Binnenfitters, die ons 't nieue Meubel trachten aen te schmeeren (...)', *De Groene* 8-9 (1951). De redactie van *Goed Wonen* nam dit schimpdicht over zonder commentaar, maar met tekeningetjes van een man en een vrouw met balpoot-handen en -voeten, *Goed Wonen* 4/10 (1951), 148. Balpootmeubilair was de populaire naam door de vormgeving die op de zeventiende eeuw terugging, het zogenaamde Oudhollands, dat door het gevlamde vernis ook wel Old Finish genoemd werd, zie: Irene Cieraad, 'De gestoffeerde illusie: de ontwikkeling van het twintigste-eeuwse woninginterieur', in: Jaap Huisman et al., *Honderd jaar wonen in Nederland 1900-2000* (Rotterdam: Uitgeverij 010, 2000), 45-107, specifiek 54-61.

23
'Studieconferentie chr. meubelmakers: Chr. levensopvatting vraagt een eigen stijl', *Trouw,* 24 januari 1952. Het lokte bij de lezers van *Trouw* een felle reactie uit, waarin de eenvoud en eerlijk gebruik van materialen dat door Goed Wonen gepropageerd werd, toch niet als onchristelijk gezien kon worden: 'Naar mijn bescheiden mening', *Trouw*, 16 februari 1952.

24
Mary Zeldenrust-Noordanus, *Onderzoek naar enige psychologische aspecten van de woninginrichting,* proefschrift Universiteit van Amsterdam, 1956.

25
Zo was het nieuwe type 'de duplexwoning' een eengezinswoning die voor de duur van de woningnood geschikt was gemaakt voor dubbele bewoning door de boven- en benedenverdieping apart te verhuren. Het leek praktisch, maar de kwaliteit was zo slecht dat ze nooit als eengezinshuis hebben gefunctioneerd, en uiteindelijk zijn gesloopt.

26
Ineke Teijmant (tekst), Jan Versnel en Bart Sorgedrager (foto's), *Goed Wonen in Nieuw-West* (Amsterdam: Uitgeverij Bas Lubberhuizen, 2001). In deze publicatie worden de foto's die Jan Versnel toentertijd van deze Amsterdamse modelwoningen maakte voor het tijdschrift *Goed Wonen*, geplaatst naast de interieurfoto's die Bart Sorgedrager van de situatie in 2001 maakte.

popular but 'wrong' ball-and-clawfoot furniture, was an obstacle for workers. The question of whether it was the higher price or popular taste that prevented people from acquiring approved furniture became the subject of a genuine research project on which social psychologist Mary Zeldenrust obtained her doctorate in 1956.[24] She concluded that it was not the higher price, but rather that workers simply found ball-and-clawfoot furniture more attractive. Only the cultural elite, such as teachers, found the approved furniture more attractive, but the price remained a barrier for them.

Show Homes in Public Housing

For the editorial team, this conclusion served as an incentive to convey Goed Wonen's message to a wider audience more effectively. The show home appeared to be the most suitable instrument for this purpose, but required new build. While the plans in the Architecten-Programma voor Woningbouw 1944 (Architects' programme for housing construction 1944) looked great on paper, in practice the recommendations were reduced to the bare minimum, much to the architects' frustration.[25] Goed Wonen was only able to furnish its first show home in 1950, in the Frisian town of Drachten rather than in one of the major cities plagued by housing shortages, where progress was much slower than in the provinces. The second show home was in The Hague, and four more were realised in provincial towns before Amsterdam got its turn in 1955.[26]

During the post-war reconstruction period, public housing consisted exclusively of rental properties. This meant that prospective tenants were the main visitors to the Goed Wonen show homes, as they were curious about the layout and size of the dwellings. Being allocated a property was considered a huge privilege, particularly in Amsterdam, where people had often waited for years. No expense or effort was spared in furnishing the show homes with realistic, responsible furniture. These costs could only be covered thanks to subsidies from the Federatie van Amsterdamse woningbouwverenigingen (Federation of Amsterdam Housing Associations) and the Municipality of Amsterdam. Johan Niegeman furnished this show home with a keen eye for the different needs of family members, devising inexpensive DIY solutions for items not available on the market – such as a small desk. He provided a price list for

24
Mary Zeldenrust-Noordanus, *Onderzoek naar enige psychologische aspecten van de woninginrichting*, doctoral thesis, University of Amsterdam, 1956.

25
One example is the new housing type known as the 'duplex dwelling', a single-family dwelling temporarily adapted to the housing shortage by letting the upper and lower floors separately. It seemed practical, but the quality was so poor that these houses never functioned as proper single-family homes and were eventually demolished.

26
Ineke Teijmant (text), Jan Versnel and Bart Sorgedrager (photographs), *Goed Wonen in Nieuw-West* (Amsterdam: Uitgeverij Bas Lubberhuizen, 2001). In this publication, the photographs of the Amsterdam model homes that Jan Versnel took at the time for *Goed Wonen* are juxtaposed with Bart Sorgedrager's interior photographs taken in 2001.

De volkshuisvesting in de wederopbouwperiode betrof uitsluitend huurwoningen. Dat betekende dat de modelwoningen van Goed Wonen vooral bezocht werden door potentiële huurders, die nieuwsgierig waren naar de indeling en grootte van de woning. Het werd als een enorm voorrecht gezien als men een woning toegewezen kreeg, omdat men er in Amsterdam vaak jaren op had moeten wachten. Kosten noch moeite werden gespaard om de modelwoningen zo realistisch mogelijk in te richten met verantwoord meubilair. Door de subsidiering van de Federatie van Amsterdamse woningbouwverenigingen en de gemeente Amsterdam konden de kosten gedekt worden. Johan Niegeman richtte met veel gevoel voor de verschillende behoeften van de gezinsleden deze modelwoning in, en kwam met goedkope doe-het-zelf oplossingen als een klein bureautje niet in de handel was. Per kamer gaf hij een prijslijst van meubels en stoffering. Bij de bezoekers van de modelwoning bleek ook hier een gehechtheid aan hun eigen volumineuzere meubels.[27] Foto's van de modelwoningen werden met trots in het tijdschrift *Goed Wonen* gepubliceerd.[28] Om het zo realistisch mogelijk voor te stellen, werden voor de foto's figuranten opgetrommeld die het gezinsleven in de woning moesten verbeelden. De schok was groot als er later foto's verschenen van de echte inrichting, die vaak in niets leek op wat Goed Wonen gesuggereerd had.

In Amsterdam heeft Goed Wonen vooral modelwoningen ingericht in woningen die afweken van de traditionele plattegrond, zoals 'de Verfdoos', een in 1956 opgeleverde portiekflat van architect Allert Warners, die nog steeds fier overeind staat.[29] Deze flat heeft niet alleen een balkon bij de keuken, maar ook een balkon over de hele breedte van de woonkamer en creëerde zo een zomerse uitbreiding van de woonkamer. Iets dat Nederlanders helemaal niet kenden. De foto's van de modelwoning illustreerden het gebruik door het fictieve gezin De Wit. Zo zit mevrouw De Wit met een vriendin op het balkon te praten, terwijl zoon en dochter zich in de zitkamer over de radio buigen en vader aan zijn bureautje zit te werken.[30] Gezinshuisvesting was de missie van de volkshuisvesting en ook Goed Wonen zag het traditionele gezin, met moeder als huisvrouw en vader als kostwinner, als hoeksteen van de samenleving. Als in 1956 het kostwinnersprincipe wordt afgeschaft en het voor getrouwde vrouwen weer mogelijk wordt om een baan te nemen, sluit Goed Wonen daar meteen op aan door

27
Het hele februarinummer van *Goed Wonen* 1956 was gewijd aan deze eerste Amsterdamse modelwoning, met bijdragen van Van den Broek als voorzitter van de stichting, Bueno de Mesquita over het feit dat een modelwoning geen model is, Niegeman met zijn toelichting per vertrek, de reacties van de bezoekers en architect J. P. Kloos over de architectonische en stedenbouwkundige aspecten.

28
In de periode van 1948 tot 1966 worden er 76 modelwoningen in het tijdschrift besproken, maar die zijn lang niet allemaal door Goed Wonen ingericht. De eerste Amsterdamse modelwoning van Goed Wonen werd door Johan Niegeman ingericht in 1955 in een Spartaanse stijl met een allegaartje aan moderne meubels. *Goed Wonen* 9/2 (1956).

29
Allert Warners, 'Architect Warners over zijn complex woningen', *Goed Wonen* 9/8 (1956), 147-149.

30
Redactie 'Woonsuggesties gerealiseerd in een nieuwe modelwoning te Amsterdam. Familie de Wit thuis in de modelwoning van Goed Wonen', *Goed Wonen* 9/8 (1956), 145-146.

each room's furniture and furnishings. However, visitors to the show home also demonstrated a clear attachment to their own, more voluminous furniture.[27] Photographs of the show homes were published in *Goed Wonen* journal.[28] To present a realistic image, actors had been enlisted to represent family life in the dwelling for the photographs. Later, people were shocked to see photographs of actual interiors, which often bore little resemblance to those suggested by Goed Wonen.

In Amsterdam, Goed Wonen mainly furnished show homes in properties that departed from the traditional layout, such as De Verfdoos, a walk-up apartment building designed by architect Allert Warners and completed in 1956, which still stands today.[29] The apartments feature kitchens with adjoining balconies as well as full-width balconies across the living room, creating an outdoor living space for the summer – something entirely unfamiliar to Dutch residents. Photographs of the show home illustrate its use by the fictional De Wit family. Mrs De Wit is seen chatting with a friend on the balcony while the son and daughter lean over the radio in the sitting room and Mr De Wit works at his desk.[30] Public housing focused on family housing and Stichting Goed Wonen also viewed the traditional family – with the mother as homemaker and the father as breadwinner – as the cornerstone of society. However, when the breadwinner principle was abolished in 1956 and married women were allowed to work, Goed Wonen responded quickly by portraying Mrs De Wit as a qualified lateral entry schoolteacher, as 'she no longer needs to be home all day for her grown-up son and daughter'.[31]

This apartment building was remarkable in more than one respect. The living room window and balcony door were seamlessly aligned with the side walls. To maintain this aesthetic, interior architect Coen de Vries, who furnished the show home, extended the curtain rail along the side wall. During the day, the curtains hung against the wall behind the sofa, allowing daylight to enter freely. Many conventions were broken here. The windowsill with potted plants, heavy curtains and net curtains, a source of pride for many Dutch homemakers, was absent. Visitors had to adjust to this bare-window scene, but in the new suburbs it soon became

27
The entire February 1956 issue of *Goed Wonen* was devoted to this first Amsterdam model home, with contributions by Van den Broek as chairman of the foundation, Bueno de Mesquita on the notion that a model home is not a model, Niegeman with room-by-room commentary, visitor responses, and architect J.P. Kloos on the architectural and urban design aspects.

28
Between 1948 and 1966, a total of 76 model homes were discussed in the journal, although not all of them were furnished by Goed Wonen. The first Amsterdam model home by Goed Wonen was designed by Johan Niegeman in 1955 in a Spartan style with a motley collection of modern furniture; *Goed Wonen* 9/2 (1956).

29
Allert Warners, 'Architect Warners over zijn complex woningen', *Goed Wonen* 9/8 (1956), 147-149.

30
Editorial team, 'Woonsuggesties gerealiseerd in een nieuwe modelwoning te Amsterdam. Familie de Wit thuis in de modelwoning van Goed Wonen', *Goed Wonen* 9/8 (1956), 145-146.

31
The traditional image of women in *Goed Wonen*, in which the woman was first and foremost a mother and homemaker, formed the subject of Wies van Moorsel's doctoral thesis (Van Moorsel, *Contact en controle*, op. cit. (note 7)).

mevrouw De Wit als herintredende onderwijzeres te introduceren 'nu ze voor haar grote zoon en dochter niet meer de hele dag thuis hoeft te zijn'.[31]

Deze flat was in meer opzichten bijzonder. Het raam van de woonkamer met de deur naar het balkon sloot naadloos aan op de zijwanden. Om dit beeld niet te verstoren had binnenhuisarchitect Coen de Vries die de modelwoning inrichtte, de rail van de overgordijnen laten doorlopen langs de zijwand. Overdag hingen de overgordijnen op de wand achter de bank en stroomde het daglicht zonder beletsel naar binnen. Allerlei heilige huisjes sneuvelden hier, want de trots van menig Nederlandse huisvrouw was haar vensterbank met potplanten, warme overgordijnen en dekkende vitrage, en die ontbraken hier. Aan dit naakte vensterbeeld moesten de bezoekers aanvankelijk wennen, maar het leidde in de nieuwe buitenwijken al snel tot de gewoonte om de overgordijnen 's avonds niet meer te sluiten.[32] Ook de glazen scheidingswand tussen de zitkamer en de eetkeuken die architect Warners had bedacht, brak met de traditie van de afgesloten keuken, als cel van de huisvrouw.[33] In die zin is het de voorloper van de kamer met open keuken door het visuele contact tussen zitkamer en keuken met uitzicht op het aanrecht.[34] Verder bood de badcel een nouveauté: het lavet, een verhoogde douchekuip die als kinderbad en wasmachine kon dienen door het monteren van een losse, elektrisch aangedreven schoep. Samen met de ingebouwde centrifuge was dit de droom van iedere huisvrouw en oogstte veel lof.

De inrichting door Coen de Vries weerspiegelde in alles de meubelvisie van Goed Wonen, die de aanschaf van individuele goedgekeurde meubelstukken propageerde in tegenstelling tot de tot dan toe gebruikelijke aanschaf van hele ameublementen. We zien op de foto twee verschillende leunstoelen en een strakke bank. De Vries introduceerde hier ook een nieuw type meubel dat furore zou maken:

31
Het traditionele vrouwbeeld van Goed Wonen waarin de vrouw allereerst moeder en huisvrouw was, vormde het onderwerp van Wies van Moorsel's proefschrift (Van Moorsel, *Contact en controle*, op. cit. (noot 7)).

32
Het naakte vensterbeeld is pas na de oorlog geleidelijk ontstaan. Aanvankelijk was er toch wel iets van vitrage, maar het bij avond niet sluiten van de overgordijnen ontstond in de goedverlichte buitenwijken, zie: Irene Cieraad, 'Dutch Windows: Female Virtue and Female Vice', in: Irene Cieraad (red.), *At Home: An Anthropology of Domestic Space* (Syracuse, NY: Syracuse University Press, 2006), 31-52.

33
Warners heeft met de introductie van de glazen scheidingswand heel ingenieus de beperkende maatvoering voor het ontwerpen van huizen weten te omzeilen, door op de plattegrond met een stippellijntje een fictieve gang aan te geven. De voorgestelde centrale verwarming was aanvankelijk te duur en werd niet aangebracht. In de modelwoning werd centrale verwarming wel gesuggereerd, zie: Teijmant et al., *Goed Wonen in Nieuw-West*, op. cit. (noot 26), 2-21.

34
Irene Cieraad, '"Out of my kitchen!" Architecture, gender and domestic efficiency', *The Journal of Architecture* 7/3 (2002), 263-279.

35
Aanvankelijk was het een constructie die uit losse planken bestond en stijfheid ontleende aan de wandbevestiging. In de jaren 1960 evolueerde het wandmeubel tot een massief, veelal modulair meubelsysteem. Zie rubriek 'Gewogen en goed bevonden', *Goed Wonen* 16/7 (1963), 18-19 en *Goed Wonen* 16/8, 14-15.

commonplace to leave the curtains open at night.[32] The glass partition between the sitting room and the kitchen-diner, designed by architect Warners, broke with the tradition of the separate kitchen as the homemakers' domain.[33] In this sense, he created a forerunner of the open-plan kitchen, enabling visual contact between the living room and kitchen with a view of the countertop.[34] The bathroom introduced another novelty: the lavet, a raised shower tub that could also serve as a child's bath and washing machine thanks to the installation of a separate, electrically powered paddle. Together with the built-in spin dryer, it was the embodiment of every homemaker's dream and received widespread acclaim.

In every respect, Coen de Vries's interior reflected the furniture philosophy of Stichting Goed Wonen, which advocated the purchase of individual, approved furniture pieces rather than complete room sets, which had been the norm until then. In the photographs, we can see two different armchairs and a streamlined sofa. De Vries also introduced a new type of furniture that would soon become very popular: the wall unit.[35] Depending on available space and budget, the system could easily be expanded. It was essentially a combination of bookshelves with one or two flap cabinets.[36] Post-war, the average Dutch household's book collection was modest, usually filling no more than a single shelf. The fictional De Wit family, with their display of books and musical instruments (a piano, a violin, a clarinet and a recorder), represented the cultural elite – the typical Goed Wonen journal subscribers – rather than the average tenant.[37]

Spatial Planning

In his 1958 book *Ik kan wonen*, Johan Niegeman praised Warners' design of the show home at De Verfdoos and introduced the term

32
The bare window look only gradually emerged after the war. Initially, there was still some form of net curtain, but the practice of not closing the curtains in the evening arose in the well-lit suburbs. See: Irene Cieraad, 'Dutch Windows: Female Virtue and Female Vice', in: Irene Cieraad (ed.), *At Home: An Anthropology of Domestic Space* (Syracuse, NY: Syracuse University Press, 2006), 31-52.

33
With the introduction of the glass partition, Warners cleverly managed to circumvent the restrictive dimensions for housing design by indicating a fictitious corridor on the floor plan with a dotted line. The proposed central heating system was initially deemed too expensive and not installed. However, central heating was suggested in the model home. See: Teijmant et al., *Goed Wonen in Nieuw-West*, op. cit. (note 26), 2-21.

34
Irene Cieraad, '"Out of My Kitchen!" Architecture, Gender and Domestic Efficiency', *The Journal of Architecture* 7/3 (2002), 263-279.

35
Initially, it was a construction made of loose planks, with stiffness derived from its attachment to the wall. In the 1960s, the wall unit evolved into a solid, often modular furniture system. See section 'Gewogen en goed bevonden', *Goed Wonen* 16/7 (1963), 18-19 and *Goed Wonen* 16/8, 14-15.

36
Nol Bueno de Mesquita had already devised his own system of separate elements during the war, which could be screwed together using small tubes. See: Brentjens, *V = Vorm*, op. cit. (note 5), 189-191; *Goed Wonen* 1/2 (1948), 28-30. His PIRU system (Praktisch in Iedere Ruimte; In Practically Every Room) ultimately lost popularity to systems with names such as String and Pilastro, which were heavily advertised in the journal. Interior designer Cora Nicolaï-Chaillet used the PIRU system as a room divider in a model home in Hengelo in 1948. See: Wies van Moorsel, *Cora Nicolaï-Chaillet (1919-1975)*, (Rotterdam: Bonas, 2004), 60.

37
Stichting Goed Wonen only conducted a reader survey in 1967, which revealed that of the more than 5,000 subscribers, 57 per cent were well- or highly educated and 43 per cent subscribed in a professional capacity. See: Van Moorsel, *Contact en controle*, op. cit. (note 7), 93. Zeldenrust's 1956 doctoral thesis (op. cit. (note 24)) had already shown that the preference for modern furniture was especially prevalent among young, well-educated individuals (see note 23).

het wandmeubel.[35] Al naar gelang de ruimte en financiën het toelieten kon het systeem eenvoudig uitgebreid worden. In wezen was het een combinatie van boekenplanken met één of twee klepkastjes.[36] Nu was het boekenbezit van het gemiddelde Nederlandse gezin na de oorlog nog vrij beperkt en vulde hooguit een plank. De fictieve familie De Wit vertegenwoordigde met hun geëtaleerde boekenbezit en muziekinstrumenten (piano, viool, klarinet en blokfluit) de culturele elite, die de abonnees van *Goed Wonen* vormde, maar niet tot de reguliere huurders behoorde.[37]

Ruimtelijke ordening

Ook Johan Niegeman roemt in zijn boek *Ik kan wonen* (1958) Warners' ontwerp van 'de Verfdoos' en komt met het begrip 'ruimtelijke ordening' voor de woninginrichting.[38] Hij legt hiermee de link tussen moderne woninginrichting en moderne stedenbouw door het creëren van functie-specifieke kernen, die later 'hoeken' gaan heten: de zithoek, de eethoek, de speelhoek en de keukenhoek.[39] Ook in de moderne woonwijken worden voorzieningen geconcentreerd: winkels aaneengesloten en niet meer op iedere hoek van de straat, groen geconcentreerd in parken, en speelplekken voor de kinderen met speciale klimrekken, zodat ze niet meer de stoepen als speelplek gebruiken.

De grootste woningnood leek in 1959 voorbij, wanneer het enthousiaste verhuisverhaal 'Van drie-hoog achter naar een echt huis' in *Goed Wonen* verschijnt.[40] Met plattegronden wordt de oude situatie van inwoning op driehoog-achter vergeleken met de plattegrond van de nieuwe eengezinswoning, een maisonnette. De ouderwetse centrale woninginrichting is dan passé. Lichtpunten worden niet meer centraal aangelegd, maar excentrisch zodat de eettafel met de korte kant tegen de muur geplaatst kan worden. Toch was de nieuwe bewoonster minder enthousiast over het excentrisch geplaatste rookkanaal pal naast het raam, waardoor de overgordijnen tegen de kachel hingen.

36
Nol Bueno de Mesquita had in de oorlog al een eigen systeem van losse elementen bedacht die met buisjes aan elkaar geschroefd konden worden. Zie: Brentjes, *V=Vorm*, op. cit. (noot 5), 189-191; *Goed Wonen* 1/2 (1948), 28-30). Zijn PIRU-systeem (Praktisch in Iedere RUimte) heeft het in populariteit moeten afleggen tegen systemen met namen als String en Pilastro, waarvoor in het tijdschrift ruim geadverteerd werd. Binnenhuisarchitecte Cora Nicolaï-Chaillet maakte voor een modelwoning in Hengelo in 1948 gebruik van het PIRU-systeem als ruimteverdeler, zie: Wies van Moorsel, *Cora Nicolaï-Chaillet (1919-1975)* (Rotterdam: Bonas, 2004), 60.

37
De Stichting Goed Wonen heeft pas in 1967 een lezersonderzoek gehouden en daaruit bleek dat van de ruim 5.000 abonnees 57 procent tot de beter en zelfs hoogopgeleiden behoorden en 43 procent beroepshalve geabonneerd was. Zie: Van Moorsel, *Contact en controle*, op. cit. (noot 7), 93. Ook uit het proefschrift van Zeldenrust uit 1956 (op. cit. (noot 24)) bleek al dat de voorkeur voor het moderne meubel vooral onder jonge, goed opgeleide mensen leefde (zie noot 23).

38
Johan Niegeman, 'De ontwikkeling van onze woning', in: Johan Niegeman (red.), *Ik kan wonen. Geïllustreerd handboek voor allen, die hun huis goed willen inrichten en bewonen* (Leiden: A. W. Sijthoff's uitgeversmaatschappij, 1958), 29-47, specifiek 36-38.

39
Bij de bespreking van de eerste modelwoning in 1950 werd er al gesproken van de 'zithoek', *Goed Wonen* 3/6 (1950), 83.

40
Goed Wonen 12/6 (1959), 164-168, toch verschijnt later dat jaar het artikel van Cora Nicolaï-Chaillet met de titel 'Wordt de woningnood een erfelijke ziekte' (*Goed Wonen* 12/10 (1959), 295-296).

'spatial planning' for interior design.[38] In doing so, he connected modern interior design with modern urban design by creating function-specific zones, later called 'corners': the sitting corner, dining corner, play corner and kitchen corner.[39] Amenities in modern residential districts were similarly centralised, with shops clustered together rather than located on various street corners, green spaces concentrated in parks and dedicated play areas with climbing frames created so that children no longer had to use pavements as playgrounds.

In 1959, when the worst of the housing shortage was seemingly over, *Goed Wonen* published an enthusiastic relocation story entitled 'Van drie-hoog achter naar een echt huis' (From a garret room to a real home).[40] The journal used floor plans to illustrate the difference between lodging in a garret room and living in the new single-family dwelling, a maisonette. The outdated concept of central furnishing was passé. Light points were no longer installed centrally but offset, so that the dining table could be placed with its short side against the wall. However, the new occupants were less enthusiastic about the off-centre chimney flue placed next to the window, which caused the curtains to hang against the heater. Presumably, the architect had anticipated the installation of central heating beneath the window, which caused confusion among the new residents regarding how to arrange the furniture. Until then, the heater had always been the focal point of living room layouts.[41]

From Dwelling to City

From 1960 onwards, the journal increasingly featured urban design and architecture, with architects Jan Piet Kloos (1962-1964) and, later, Cor de Wit (1964-1968) joining the editorial team. The new series 'Wonen in Nederland nu' (Living in the Netherlands today) not only addressed a variety of living environments – ranging from the countryside and small towns like Weesp to medium-sized cities such as Arnhem and large cities like Rotterdam and Amsterdam – but also new residential typologies such as the modern farmhouse, the walk-up apartment building with ramp, the split-level apartment, the tower block, the bachelor pad and the retirement home. The tone became increasingly critical. In particular, Cor de Wit lamented the lack of experimentation in Dutch housing and introduced notable international housing projects for inspiration.

38
Johan Niegeman, 'De ontwikkeling van onze woning', in: Johan Niegeman (ed.), *Ik kan wonen. Geïllustreerd handboek voor allen, die hun huis goed willen inrichten en bewonen* (Leiden: A.W. Sijthoff's Uitgeversmaatschappij, 1958), 29-47, in particular 36-38.

39
In the discussion of the first model home in 1950, the term 'zithoek' (sitting corner) was already being used, *Goed Wonen* 3/6 (1950), 83.

40
Goed Wonen 12/6 (1959), 164-168, yet later that year the Cora Nicolaï-Chaillet published an article, titled 'Wordt de woningnood een erfelijke ziekte' (*Goed Wonen* 12/10 (1959), 295-296).

41
Irene Cieraad, 'The Home Ideal of Autarky: A Social History of Domestic Comfort, Privacy and Sociability. The Example of the Netherlands', *Raddar, Design Annual Review: Interiors* 2 (2020), 70-97, in particular 80-81.

Vermoedelijk sorteerde de architect voor op de installatie van centrale verwarming onder het raam, wat bij de nieuwe bewoners verwarring schiep over de meubelschikking. Tot dan toe was de kachel de focus van de inrichting van de woonkamer geweest.[41]

Van woning naar stad

Vanaf 1960 worden stedenbouw en architectuur steeds prominenter in het tijdschrift met de architecten Jan Piet Kloos (1962-1964) en later Cor de Wit (1964-1968) in de redactie. Zo kwamen in de nieuwe serie 'Wonen in Nederland nu' niet alleen diverse woonmilieus aan de orde, van het platteland, een kleine stad als Weesp, een middelgrote stad als Arnhem, tot de grote steden Rotterdam en Amsterdam, maar ook nieuwe woontypologieën als de moderne boerderij, de galerijflat met hellingbaan, de split-level flat, de torenflat, het vrijgezellenflatje en het bejaardentehuis. De toon werd wel steeds kritischer. Cor de Wit miste vooral het experiment in de Nederlandse woningbouw en droeg ter inspiratie interessante buitenlandse woonprojecten aan.

Architect Jaap Bakema zag in 1963 de toekomst van het wonen in Nederland somber in 'door onmatige herhaling verliest ook een in opzet goed woongebouw haar betekenis'.[42] Vandaar dat zijn plan voor Amsterdam-Noord een combinatie werd van verschillende woonvormen in laag- en hoogbouw, terwijl het concurrerende plan van het bureau Van Gool bouwblokken van gelijke hoogte in 'onmatige herhaling' had. De gemeente Amsterdam nodigde architecten uit om hun visie te geven op de twee plannen. Hoewel beide architecten met het split-level principe werkten, viel de keus uiteindelijk op het plan van Van Gool.[43] In 1968 werd onder de titel 'Experiment in aanbouw' de vergelijking nog eens dunnetjes overgedaan door redactielid Izak Salomons die meer zag in het plan van zijn TUD-collega Jaap Bakema. Hij besloot met een kritisch vraaggesprek met Frans van Gool.[44]
De redactie van het tijdschrift was een spiegel geworden van architectonische visies, want mede-redactielid Hein Stolle was weer partner in het bureau van Frans van Gool.

De inhoud van het tijdschrift was eind jaren 1960 een ratjetoe van onderwerpen geworden: consumentenvoorlichting over strijkijzers, wasmachines en straalkacheltjes, besprekingen van modelwoningen en nieuwe stedenbouwkundige plannen, architectuurkritiek en als constante de rubriek 'Gewogen en goed bevonden' met foto's van goedgekeurde stoelen, tafels en banken. In het novembernummer van 1968 werd aangekondigd dat het tijdschrift met ingang van het nieuwe jaar *Wonen* zou gaan heten.[45] De redactie wilde het goede van het

41
Irene Cieraad, 'The Home Ideal of Autarky: A Social History of Domestic Comfort, Privacy and Sociability. The Example of the Netherlands', *Raddar, Design Annual Review: Interiors*, 2 (2020), 70-97, specifiek 80-81.

42
Goed Wonen 16/6 (1963), 2-4.

43
Goed Wonen 16 (1963), 3-15.

44
Goed Wonen 21/9 (1968), 20-25.

45
In 1970 werd de tijdschrifttitel *Wonen TA/BK* door samenvoeging met het *Tijdschrift voor Architectuur en Stedebouw* en het tijdschrift *Beeldende Kunst*.

By 1963, architect Jaap Bakema had become pessimistic about the future of housing in the Netherlands: 'Through excessive repetition, even a well-designed residential building loses its meaning.'[42] His plan for Amsterdam-Noord therefore consisted of a combination of low- and high-rise housing types, contrasting with the uniform, tall housing blocks proposed by the Van Gool office and reflecting precisely that 'excessive repetition'. The Municipality of Amsterdam invited the architects to share their perspectives on the two proposals. Although both architects employed the split-level principle, the municipality eventually selected the Van Gool plan.[43] In 1968, Izak Salomons, a member of the editorial team, revisited this comparison under the title 'Experiment in aanbouw' (Experiment in progress), expressing a preference for the plan of his TU Delft colleague Jaap Bakema. He concluded with a critical interview with Frans van Gool.[44] By then, the editorial team mirrored the architectural viewpoints, as co-editor Hein Stolle was a partner in Frans van Gool's firm.

By the late 1960s, the content of the journal had become a mishmash of topics, including consumer advice on irons, washing machines and electric heaters, reviews of show homes and new urban designs and architectural criticism. A consistent feature was the section 'Gewogen en Goed Bevonden' (Weighed and approved), which featured photographs of approved chairs, tables and sofas.
In the November 1968 issue, it was announced that, from the new year onwards, the magazine would be renamed *Wonen*.[45] The editorial team wanted to move beyond the positive connotations of living and focus more on the negative aspects of housing, such as urbanisation, encroachment on rural areas and degradation of the living environment and nature. In other words, they wanted to address the flip side of the solution to the housing shortage. Nol Bueno de Mesquita's role came to an end in 1969. He also closed his own office, though his passion remained. Twenty-five years later, he gathered a group of people around him once more, in a final attempt to 'improve the taste of the masses'.[46]

From *Wonen* to Architecture

It was not only the journal that changed its name; Stichting Goed Wonen also continued under the name 'Wonen'. The showroom on Leidsestraat in Amsterdam was the longest-standing symbol of the old ideals, but it too closed in 1973. In 1969, sociologist Leon Deben described the dissolution of the Stichting Goed Wonen as the

42
Goed Wonen 16/6 (1963), 2-4.

43
Goed Wonen 16 (1963), 3-15.

44
Goed Wonen 21/9 (1968), 20-25.

45
Wonen TA/BK was created in 1970 by a merger with *Tijdschrift voor Architectuur en Stedebouw* and *Beeldende Kunst*.

46
In 1994 and 1995, a number of meetings were held, which I attended.

wonen achter zich laten en meer aandacht schenken aan de negatieve facetten van het wonen als verstedelijking, het volbouwen van het platteland en de aantasting van het leefklimaat en de natuur. Met andere woorden: de keerzijde van de oplossing van de woningnood. Nol Bueno de Mesquita's rol was uitgespeeld in 1969. Hij doekte ook zijn eigen bureau op, maar zijn passie doofde niet. Vijfentwintig jaar later wist hij weer een groep mensen om zich heen te verzamelen in een ultieme poging 'de smaak van de massa' te verbeteren.[46]

Van Wonen tot Architectuur

Niet alleen het tijdschrift veranderde van naam, maar ook de stichting ging verder onder de naam Wonen. De toonzaal in de Amsterdamse Leidsestraat heeft nog het langst als uithangbord gediend van de oude idealen, maar ook die sloot in 1973 haar deuren. De socioloog Leon Deben typeerde de opheffing van de Stichting Goed Wonen in 1969 als het sluitstuk van meer dan een eeuw woonbeschaving.[47] De woonconsument wilde in zijn smaak niet meer betutteld worden en interieurarchitecten werden gezien als de grootste betuttelaars. Het Stedelijk Museum bracht al in 1960 de tentoonstelling 'De kamer van ik' vanuit het idee dat het mensen niet opgelegd moest worden, hoe ze hun interieur hoorden in te richten. Die opvatting sprak ook uit de foto's van interieurs, uiteenlopend van burgerlijke balpoot tot eigenzinnig artistiek.[48]

De opvolger, Stichting Wonen, 'bevrijdde' zich van de interieurarchitecten en wilde de publieke belangstelling voor stedenbouw en architectuur aanwakkeren en dat lukte ook doordat in het tijdschrift *Wonen TA/BK* veel aandacht besteed werd aan de stadsvernieuwing en de actiegroepen die daarbij betrokken waren. Daarnaast hield ze tentoonstellingen en richtte ze een bibliotheek en documentatiecentrum op. Eind jaren 1980 fuseerde de Stichting Wonen met het Nederlands Documentatiecentrum voor de Bouwkunst (NDB) en de Stichting Architectuurmuseum (SAM) en vormden ze samen het Nederlands Architectuurinstituut (NAi) dat later weer opging in Het Nieuwe Instituut, waarin vormgeving in het algemeen centraal staat. Deze institutionele geschiedenis van Stichting Goed Wonen tot Het Nieuwe Instituut weerspiegelt de veranderde beroepsopvatting van de architect die zich niet meer met meubelontwerp of woninginrichting bezighoudt, maar uitsluitend met architectuur en stedenbouw.

46
In 1994 en 1995 zijn er enkele bijeenkomsten geweest, waarvan ik getuige was.

47
Leon Deben, *Van onderkomen tot woning: een studie over woonbeschaving in Nederland 1850-1969* (Amsterdam: publicatiereeks Sociologisch Instituut, 1988), 183-209.

48
Ellinoor Bergvelt et al., *80 jaar wonen in het stedelijk* (Amsterdam: Stadsdrukkerij, 1981), 24-25.

concluding chapter of more than a century of housing civilisation.[47] Housing consumers no longer wished to be patronised in matters of taste and interior designers were seen as the worst offenders in this regard. As early as 1960, the Stedelijk Museum presented an exhibition called 'De Kamer van Ik' (The room of I), based on the idea that people should be free to furnish their interiors as they wish. This sentiment was reflected in photographs of interiors portraying everything from traditional bourgeois ball-and-clawfoot furniture to idiosyncratic artistic expressions.[48]

The successor, Stichting Wonen, 'liberated' itself from interior designers and aimed to foster public interest in urban design and architecture. This proved successful, partly thanks to *Wonen TA/BK*'s extensive coverage of urban renewal and the activist groups involved in it. Stichting Wonen also organised exhibitions and set up a library and documentation centre. In the late 1980s, Stichting Wonen merged with the Nederlands Documentatiecentrum voor de Bouwkunst (NDB, Dutch Documentation Centre for Architecture) and the Stichting Architectuurmuseum (SAM, Architecture Museum Foundation) to form the Nederlands Architectuurinstituut (NAI, Netherlands Architecture Institute). The NAI was later absorbed into Het Nieuwe Instituut, which focuses on design in the broadest sense. This institutional history, from Stichting Goed Wonen to Het Nieuwe Instituut, reflects the changing professional identity of architects, who now focus solely on architecture and urban design, rather than on furniture or interior design

Translation: InOtherWords, Maria van Tol.

47
Leon Deben, *Van onderkomen tot woning: een studie over woonbeschaving in Nederland 1850-1969* (Amsterdam: publicatiereeks Sociologisch Instituut, 1988), 183-209.

48
Ellinoor Bergvelt et al, *80 jaar wonen in het stedelijk* (Amsterdam: Stadsdrukkerij, 1981), 24-25.